

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертаційну роботу

Лащук Оксани Миколаївни

«Об'єктивація і дискурсивна актуалізація бінарних концептів

NÄHE та DISTANZ» (Запоріжжя, 2021),

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови

У своїй дисертаційній праці О.М. Лащук досліджує бінарні концепти як лінгвокультурне утворення, цілісність якого забезпечується взаємодією між мовою і менталітетом, а також дискурсивною діяльністю мовця. Об'єктом дослідження обрано концепти NÄHE та DISTANZ у німецькій лінгвокультурі, профілізовані за допомогою лексичних одиниць, вільних словосполучень, атрибутивно-субстантивних сполук, фразеологізмів та паремій. Предмет дослідження становлять мовні засоби об'єктивації цих концептів, їхній зміст і структура в сучасному німецькомовному дискурсі.

За своїм об'єктом, предметом та підходом до його аналізу обрана тема видається важливою й актуальною. Це зумовлено, зокрема, загальною теоретичною та практичною орієнтацією виконаного дослідження на такі пріоритетні напрямки сучасної германістики, як когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, дискурсологія, комунікативна лінгвістика.

Дисертаційна праця О.М. Лащук зі всією переконливістю доводить, що мову як соціальне явище не можна вивчати у відриві від культури. Залучення лінгвокультурного підходу до вивчення концептів є наразі одним із новаторських напрямків лінгвістики, який дозволяє висвітлити механізми концептуалізації навколишнього світу та дослідити шляхи дискурсивної актуалізації концептів. Отже, актуальність виконаного дослідження визначається також застосуванням різноманітних ракурсів аналізу обраної проблематики, а саме аналізу не тільки структурної складової концепту, але й мовленнєвої реалізації його когнітивних сегментів.

Робота має велику практичну значущість: поряд з можливістю використання одержаних результатів для викладання курсів «Когнітивна лінгвістика», «Лінгвокультурологія», «Теорія міжкультурної комунікації», «Соціолінгвістика», а також в інших сферах, зокрема психології, соціології,

філософії, політології; дослідження О.М. Лашук може слугувати підґрунтям для подальших наукових розробок аспірантів та студентів.

Дисертація О.М. Лашук вирізняється багатоаспектністю вирішення завдань дослідження, раціональністю наукового підходу. Інформація подана доступно, цікаво і послідовно. Наукова праця має логічну структуру і складається з трьох розділів.

Теоретичний розділ дисертації свідчить не тільки про ерудицію дисертантки, але й про її вміння систематизувати та синтезувати науковий доробок українських та зарубіжних лінгвістів. На нашу думку, найважливішими результатами, які свідчать про особистий внесок авторки є наступні:

- витлумачення поняття концепту в аспекті лінгвокультурології та визначення бінарної природи концептів *Nähe* і *Distanz*;
- аналіз структурно-семантичної структури німецькомовних концептів *Nähe*° і *Distanz* на основі поняттєвих, асоціативно-образних і ціннісних характеристик, що вказує на бінарний характер зв'язку між ними;
- визначення когнітивних сегментів концепту *Nähe* і *Distanz*;
- дослідження засобів вербалізації концептів за чотирма рівнями особистісного простору мовної особистості (Я-світ/*Ich-Welt*, Спів-світ/*Mit-Welt*, Навколо-світ/*Um-Welt*, Чужо-світ/*Fremd-Welt*).

До переваг роботи слід віднести те, що в ній ретельно роз'яснено теоретичні положення та визначенні етапи, які становлять базу для власного дослідження. Дисертантка демонструє високий ступінь обізнаності у процесі класифікації та систематизації напрямів і аспектів дослідження концептів та концептосфер (п. 1.1., 1.2), наводить теоретичний аналіз лінгвістичних студій, у ході якого критично узагальнює існуючі наукові підходи до вивчення бінарних концептів (п. 1.3., 1.4.) та експлікує своє визначення бінарного концепту як виразника особистісного простору комунікантів (п. 1.5). О.М. Лашук запропоновано методику аналізу німецькомовних бінарних концептів у органічній єдності лінгвокогнітивного та дискурсивного аспектів, описано етапи проведення дослідження та матеріали розвідки (п. 1.6.).

Напрацьований алгоритм дослідження дозволив О.М. Лашук побудувати дослідницьку частину роботи на теоретично виважених положеннях про взаємодетермінованість досліджуваних концептів *Nähe* і *Distanz*. Другий і

третьо́му розділі присвячено дослідженню їх когнітивно-семантичної структури. За даними етимологічних, тлумачних та синонімічних словників окреслено та проаналізовано понятійну складову концептів (п. 2.1., п. 3.1.), виділено їх когнітивні сегменти, побудовано фреймові мережі. Образно асоціативна складова концептів визначалась авторкою на основі атрибутивної сполучуваності ключових лексем, а також через опитування респондентів щодо асоціацій, які виникають у зв'язку із згадуванням номенів концепту (п. 2.2, п.3.2). Дисертантка виокремлює та аналізує ціннісну складову концепту з опорою на фразеологічний фонд, сентенції та паремії німецької мови (п. 2.3., п. 3.3).

Методологічно дослідження спирається на лінгвокультурно та дискурсивно спрямоване розуміння концептів *Nähe / Distanz*, що разом із застосуванням лінгвістичних методів аналізу визначає високий ступінь обґрунтованості наукових результатів та висновків, зроблених у роботі, забезпечує надійність та достовірність отриманих результатів. Беручи до уваги значний за обсягом матеріал дослідження (дані з тлумачних, енциклопедичних, етимологічних, синонімічних, фразеологічних словників, 5 типів дискурсу) та його аналіз з урахуванням новітніх досягнень в обраній галузі, можемо стверджувати, що отримані в роботі висновки добре аргументовані і сумніву не викликають. Вірогідність зазначених в роботі положень забезпечується застосуванням коректних методів аналізу, наочно підкріплюється схемами та таблицями, винесеними в додатки, за якими стоїть багаторічна кропітка праця дослідника.

Проте разом зі значною кількістю переваг деякі аспекти дослідження викликають критичні коментарі:

1. Виходячи з того, що бінарність виступає одним із фундаментальних принципів людського мислення, О.М. Лашук цілком виправдано розглядає когнітивні утворення *Nähe* і *Distanz* як бінарні концепти. Але сам принцип бінарності висвітлено в роботі недостатньо чітко. Авторка іноді заглиблюється в аналітичний процес, пов'язаний з численними філологічними теоріями та поняттями, подекуди ототожнює бінарність концептів з їх антонімічністю (с. 30 «*антонімічний концепт*») протиставленістю (с. 30 «*концепт-антиконцепт*») та опозиційністю (с. 31 «*концепт-опозиція*»). На особливу увагу заслуговує співвідношення понять «бінарність» та «опозиційність». О.М. Лашук влучно зауважує, що ці два

поняття знаходяться у гіперо-гіпонімічних відношеннях. Але основною відмінністю бінарних та опозиційних концептів вона вважає ціннісну складову. Тоді не зовсім зрозуміло, чому у параграфі 1.3. «Бінарні ментальні утворення» дисертантка наводить теорію протиставлень Т.В. Цив'ян (с.36), де зустрічаються опозиції, семантика яких не містить яскраво виражених оціночних компонентів (*верх/низ, небо/земля, правий/лівий, день/ніч, мокрий/сухий тощо*). Отже, виникає питання: що розуміється в роботі під бінарним концептом, у чому його специфіка у порівнянні з опозиційними концептами? Чи є між ними взагалі різниця?

2. Як основу методології свого дослідження дисертантка обрала теорію провідного лінгвокультуролога В.І. Карасика, згідно якої «концепт – це багатомірне смислове утворення, яке має образний, поняттєво-дефініційний та ціннісний виміри» (с. 25). У визначенні асоціативно-образної складової О.М. Лашук правомірно спирається на дані асоціативного експерименту і це робить її працю так би мовити «живою», «приземленою». Однак у вступних зауваженнях п. 2.2 «Образні характеристики концепту *NÄHE*» ми чомусь не знаходимо жодної згадки про таке джерело образності як метафора. Звісно, що час від часу дисертантка згадує про метафоричні вислови у репрезентації концептів, але ці згадки є на жаль фрагментарними (с. 45, с. 50, с. 92, с. 98) і стосуються інших підрозділів роботи, як то фреймове моделювання (с. 83, с.155), пареміологічна валоризація концепту (с.121).

3. Дисертантка послідовно репрезентує основні етапи своєї роботи, під час чого стверджує, що «*центральною* ланкою концепту є цінність» (с. 51). Усвідомлення автором того, що первісним у номінативному процесі є ціннісна складова, визначає й логіку викладення матеріалу. Проте хотілось би більш докладно почути обґрунтування цієї тези, адже класично вважається, що центральною складовою будь-якого концепту є поняття.

4. Будучи підпорядкованою чітко сформульованій меті та конкретним завданням, архітектура дисертації окреслюється прагненням до системно-функціонального опису і, відповідно, до представлення лінгвістично релевантної моделі окреслення концептів *Nähe* і *Distanz* фразеологічним та пареміологічним способом. При цьому звертає на себе увагу той факт, що серед фразеологізмів, наведених у роботі, ми не знаходимо таких, що містять у своєму складі імена концепту *Nähe* / *Distanz* чи похідних від них лексем. Натомість у складі селектованих паремій цей компонент зустрічається

регулярно. Отже, виникає питання, що слугувало маркером відбору фразеологічного матеріалу дослідження.

Висловлені зауваження у жодному разі не зменшують теоретичної та практичної цінності поданого дослідження та не знижують загальної позитивної оцінки виконаної роботи.

На підставі детального знайомства з дисертацією, авторефератом, зміст якого є ідентичним положенням дисертації, та основними публікаціями вважаємо, що науковий доробок О.М. Лащук *«Об'єктивація і дискурсивна актуалізація бінарних концептів NÄHE та DISTANZ»*, поданий на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, є завершеним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати. Рецензована робота за змістом і оформленням повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, а її авторка, *Лащук Оксана Миколаївна*, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри німецької філології і перекладу
Запорізького національного університету
С. Ю. Вапіров

Вчений секретар ЗНУ

О.А. Проценко